

Croatia XXIII/XXIV (1992/1993) – 37/38/39

Izvorni znanstveni članak

Jasna Vince-Marinac

**PREDIKATNI PROŠIRAK U AKUZATIVU
(Čimbenici koji uvjetuju genitivni oblik za akuzativ)**

UDK 808.62-5

U članku se na korpusu hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika (HCS) razmatraju oblici predikatnoga proširka u akuzativu u različitim okolinama. Upućuje se na sličnosti sa staroslavenskim, staročakavskim i suvremenim hrvatskim jezikom.

1. Uvod

Sintaktički se akuzativ u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku (kao i u brojnim drugim slavenskim idiomima) morfološki ostvaruje trojako. Taj je padež tako sinkretičan s nominativom (NA) ili s genitivom (GA), ili pak ima vlastiti oblik (AA).¹ Nominativno-akuzativni i akuzativni oblici mogu se i smjenjivati s genitivno-akuzativnima. Za neke se od varijanata mogu otkriti zakonitosti pojavljivanja, a neke su naprosto dublete.

U ovom ću radu razmotriti oblike predikatnoga proširka u akuzativu (odnosno oblike »drugoga akuzativa«). Nije mi cilj sintaktički raščlaniti rečenice s predikatnim proširkom u akuzativu niti opisati sve čimbenike koji utječu na njegov (genitivni ili negenitivni) oblik, nego pokazati koliko predikatni proširak u akuzativu svoj oblik duguje morfološkim i semantičkim osobinama prvoga akuzativa.

Primjerima hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika suprotstavila sam staroslavenske, staročakavske i (suvremene) hrvatske. Kao osnovni korpus odabrala sam leksionar. Svi su citati (kada nije označeno drukčije) iz kritičkoga izdanja *Hrvojeva misala*.² Varijante iz *Novakova*, *Ročkoga* i *Vatikanskoga četvrtoga misala* spominju se samo onda kada odstupaju od *Hrvojeva*.

2. Primjeri predikatnoga proširka u akuzativu

Usporedimo li rasprostranjenost predikatnoga proširka u akuzativu u hrvatskom crkvenoslavenskom (HCS) i u suvremenom hrvatskom standardnom jeziku, uvjerit ćemo se da je on u ovom posljednjem mnogo slabije zastupljen. Hrvatski nam crkvenoslavenski jezik pruža obilje potvrda u kojima je predikatni proširak sročan s prvim akuzativom. On je takav i onda kada je u staroslavenskim primjerima konstrukcija s dativom (prema grčkom i latinskom akuzativu s infinitivom).³

U nekih je glagola prema akuzativu u HCS u hrvatskome nominativ:

- (1) *nareče s(vě)ť d(b)nъ a t'mu n(a)reče nočъ ... n(a)r(e)če b(o)gb tvr'd' n(e)bo ... n(a)r(e)če b(og)ъ sušu z(eml)ju i s's'tavi vod'nie n(a)r(e)če m(o)re* Gen 1,5-9 (... Kopno prozva Bog zemlja...)⁴

U hrvatskome je akuzativ u takvoj prilici odlika starinskoga stila.⁵ Drugdje umjesto akuzativa stoji instrumental:

- (2) *vi vzivaete me učitela i g(ospod)a* I 13,13 (Vi mene zovete Učiteljem i Gospodinom);

¹ Kratice su preuzete iz Comrie 1978.

² *Missale Hervoiae ducis Spalatensis croatico-glagoliticum* 1973.

³ V. bilj. 10.

⁴ Tu i dalje usp. *Biblija. Stari i novi zavjet*, 1980.

⁵ Usp. Katičić, 1986, 98.

(3) *b(la)ž(e)nu propoviděše ju* Prov 31,28 (sretnom je nazivaju).

Ponekad je, kada je u HCS predikatni proširak u akuzativu, u hrvatskome prijevodu *Biblije* prilog: (usp. primjer (46) i njegovu hrvatsku paralelu: On ga izvede između naroda nasamo) ili glagol koji odgovara HCS glagolu i njegovu proširku:

(4) *věra tvoě sp(a)s(e)nu te stvori* Mt 9,22 (Tvoja te vjera ozdravila).

Često je rečenica zavisna:

(5) *vidihota ju starca po vse d(ь)ni hodeću v' vrě* Dan 13,8 (Ona je dva starca svaki dan promatrahu gdje ulazi i šeta);

(6) *sego obrětomъ razvraćajuća narodъ n(a)šъ i vzbranjajuća danъ dati kesaru i govoreća sebe h(rьst)a c(ěsar)a buduća* L 23,2 (»Ustanovili smo da ovaj buni narod i zabranjuje davati porez caru, a o sebi tvrdi da je Mesija, kralj«),

pa i nezavisna:

(7) *govoru bo i(su)sa hr(ьst)a služitelja biv'sha obrězaniě* R 15,8 (Kažem, Krist je bio i ostao sluga obrezanih).

U posljednjim dvjema rečenicama čak i prvi akuzativ hrvatskoglagolskoga teksta nema para u hrvatskome.

Ima i primjera da se hrvatski podudara s HCS u izboru akuzativa (samo što je u njemu poraba prijedloga daleko češća):

(8) *tako jure mnitiъ n(a)sъ č(lově)kъ k(a)ko slugi h(rьsto)vi i pričest'nici taěnъ b(o)žihъ* 1 Cor 4,1 (neka nas smatraju ljudi za sluge Kristove i upravitelje Božjih tajna!);

(9) *g(ospod)a ego postavihъ tebi* Gen 27,37 (Njega sam već postavio za tvoga gospodara);

(10) *svědet(e)l'stvuemъ k(a)ko ot(ь)cъ posla s(i)nъ svoi sp(a)sitelъ miru* 1 I 4,14 (svjedočimo da je Otac poslao Sina kao Spasitelja svijeta);

(11) *kogo govoretъ č(lově)ci biti s(i)na č(lově)č(ь)skago ... vi kogo me govorite biti* Mt 16,13 ... 15 (»Za koga drže ljudi Sina čovječjega?« ... »A vi ... za koga me držite?«).

3. Pridjev kao predikatni proširak

Moji su primjeri odabrani tako da im je svima zajednička padežna sročnost predikatnoga proširka s riječi iz ishodišne rečenice: odnos akuzativ + akuzativ je stalan. Glavnina članka posvećena je pridjevima (uključujući one glagolske kao i pridjevnice zamjenice) kao predikatnim prošircima jer je u njih ovisnost o akuzativu iz ishodišne rečenice izraženija nego drugdje. Kao što je poznato, sva su imena promjenljiva s obzirom na padež i broj, a pridjevi se sklanjaju još i prema rodu i živosti (za razliku od imenica, kojima su rod i živost pridruženi). Genitivni oblik za akuzativ u pridjeva-predikatnoga proširka može biti pokazatelj osobnosti/živosti, ali samo imena (odnosno njegovoga antecedenta) u ishodišnoj rečenici.

3.1 Uz imenice i poimeničene pridjeve

U imenica muškoga roda bez vlastitoga oblika za akuzativ jednine ovaj je padež sinkretičan ili s nominativom ili s genitivom. U prvome slučaju ni pridjev–predikatni proširak nije jednak genitivu, a tako je i u staroslavenskom i u hrvatskom:

- (12) *az' vidihъ d(u)hъ s(ve)ti k(a)ko golubъ shodečъ s n(e)b(e)se i prebivajucъ na i(su)sê* I 1,32;
- (13) *vidih' na gori sion'scêi agn'cъ stoečъ k(a)ko zakolenъ imučъ rogъ* 7 Ap 14,1;
- (14) *kada sliša narodъ mimoiducъ vprašaje čto se e(stъ)* L 18,36;
- (15) *mi bezumni životъ ihъ mnihomъ neiscêlanъ* Sap 5,4;
- (16) *vidi rizi ležeče i sun'darъ ki bil bi na gl(a)vi is(uso)vi ne s rizami ležečъ da o sebi sviť* I 20,6-7.

Važno je istaknuti da u glagolskoga pridjeva radnoga, za razliku od ostalih pridjeva, negenitivni oblik nije i nominativni. Po tome je sličan imenicama muškoga roda *a*-sklonidbe (*junoša, vovoda, sotona* i sl.) koje imaju poseban oblik za akuzativ: NA *sundarъ, sviť*, NN *junoša, leže*, AA *junošu, ležečъ*.

Već je u staroslavenskom jeziku običan genitivni oblik pridjeva–predikatnoga proširka kada se ovaj nađe pokraj imenice u akuzativu jednako genitivu,⁶ ali ima i drukčijih potvrda: »Après un genitif-accusatif, l'attribut se met ordinairement au génitif-accusatif, mais on trouve aussi l'accusatif: vidê človêka ... sêdeča »il vit un homme assis« Mat. IX, 9 Mar. Zogr. Ass, var. sêdečъ Ass.«⁷ Među mojim se primjerima našao samo jedan predikatni proširak koji se izdvaja svojim negenitivnim oblikom:

- (17) *vidê uč(e)n(i)ka toga koga ljublaše i(su)sъ iduč' vslêdъ* I 21,20 (*Hrvojev misal*).

Drugi misali (*Vatikanski četvrti, Ročki, Novakov*), kao i kanonski spomenici, imaju na tom mjestu *iduča*. Bez obzira na to hoćemo li taj usamljeni primjer proglasiti pogreškom ili ne, možemo sa sigurnošću tvrditi da je u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku genitivni oblik za akuzativ u promatranoj okolini sasvim prevladao. To vrijedi i za pridjev kao proširak poimeničenomu pridjevu. S *Hrvojevim se misalom* slažu i *Novakov, Ročki i Vatikanski četvrti*:

- (18) *kamenietъ robiêhu stipana v'zivajuča i rekuča* A 7,59;
- (19) *vidêv iv(a)nъ is(u)sa greduča k sebê i r(e)če* I 1,29;
- (20) *vidivъ i(su)sъ mitara imenemъ lev'iju sideča na mit'nici* L 5,27;
- (21) *vidê č(lovê)ka sideča na mit'nici* Mt 9,9;
- (22) *i(su)sъ že vidivъ materъ svoju i uč(e)nika stoeča koga ljublaše* I 19,26;
- (23) *prinesoše emu oslablena žilami na odrê ležeča* Mt 9,2 itd.

⁶ To su, razumije se, imenice koje označuju osobu.

⁷ Vaillant, 1948, 172.

U staroslavenskom, naprotiv, ne vlada takva ujednačenost: u Marijinskom je evanđelistaru na pr. akuzativ pridjeva u (21) pogenitivljen, a u (20) nije, iako se imenice u toj crti ne razlikuju, usp. GA + GA *č(lov(ê)ka ... sêdêća* : GA + AA *mytarê ... sêdêšť*. Spoj GA + NA (kao i NA + GA u prvom odjeljku) nije slučajno nepotvrđen. On je i neovjeren (kako u staroslavenskom, tako i drugdje) jer krši sročnost po osobnosti/živosti pridjeva–predikatnoga proširka s imenicom. Jezici se razilaze i u semantičkoj podlozi gramatičke osobnosti/živosti. (Usp. NA + AA (23) u Mar. *oslablenъ... ležêčъ*.)

Posebno su poglavlje imenice muškoga roda *a*-sklonidbe. Iako njihov akuzativ nije sinkretičan s genitivom, pridjev–predikatni proširak jest:

- (24) *vidiše junošu sideća o desnoju odina v' odiju bilu* Mc 16,5;
 (25) *vidihъ sotonu k(a)ko ml'nju spadača⁸ s n(e)b(e)se* L 10,18.

Po ugledu na ostale imenice muškoga roda za živo i ovima se predikatni proširak u akuzativu pogenitivio. Presudan je dakle sadržaj imenica *a*-sklonidbe ('živo'), a ne njihov oblik. U staroslavenskom je jeziku doseg živosti uži, pa uz te imenice nalazimo i negenitivne oblike za akuzativ kao na pr. u *Marijinskom evanđelistaru* u (24) *sêdêšť* i *odênъ* (u drugom je primjeru pridjev pogenitivljen: *padъša*).

U mojem se korpusu genitivno-akuzativni sinkretizam kao pokazatelj osobnosti u množini javlja samo izuzetno (a i tada samo u pridjeva i pridjevnih zamjenica), najčešće u *Hrvojevu misalu*, na pr.

- (26) *ne sa li č(lovê)kъ razdrušaei v er(u)s(oli)mê naricajučihъ ime sie* A 9,21;
 (27) *mnozi l'živi pr(o)r(o)ci vstanutъ i mnozihъ prelastetъ* Mt 24,11

(u MROč i MVat₁ akuzativ je *naricajučee*, *mnogie*. Nije stoga čudno što u četiri hrvatskologoljska misala nisam našla primjera u kojima bi prvi i drugi akuzativ u množini (i dvojini) bili genitivnoga oblika, nego samo ovakve:

- (28) *uzrite n(e)bo otvrsto i anj(e)li b(o)ži v <s> hodeće nad' s(i)na č(lovê)č(b)skoga* I 1,51;
 (29) *obrete v cr(b)k(b)vi prodajučee ov'ce i volove i golubi i trzniki sêdeće* I 2,14;
 (30) *vidi ina dva br(a)ta êkova zavidêova i iv(a)na br(a)ta ego ... naplnajuča mriže svoje* Mt 4,21;
 (31) *sa vidivъ p(e)tra i iv(a)na v hodeca v cr(b)k(b)vъ m(o)laše ê da m(i)l(o)stinju priêl' bi ot niju* A 3,3.

Ima ih međutim u *Pariškome zborniku* iz 1375. godine za koji se zna da je preveden na hrvatskočakavskom tlu:

- (32) *sp(a)senih' stvori rabov' i rabinъ tvoih' x;*
 (33) *pomoč' moê ot g(ospod)a ki sp(a)senih' tvorit' pravih' sr(dъ)cem' Ps 7,11;*

⁸ U *Hrvojevu je misalu* zapisano *spaduče*.

U mnogim je starim čakavskim tekstovima kategorija osobnosti potvrđena u množini.⁹

3.2. Uz pridjevne zamjenice

U pridjevnih je zamjenica koje se odnose na živo akuzativ jednine jednak genitivu, pa je takav i predikatni proširak. To pokazuje i (6). U množini u svojem osnovnom korpusu nisam našla primjera genitivno-akuzativnoga sinkretizma:

(34) *vidê inie stoeče vanê prazdni ... obrête drugie stoeče* Mt 20,3...6, ali u prijevodima koji su pretrpjeli jači utjecaj čakavskoga govora ima i takvih potvrda, usp. ovaj iz *Pariškoga zbornika*.

(35) *inih' e sp(a)senih' stvoril' b* Mt 27,42.

Jednini i množini zajedničko je suglasje među genitivnim ili negenitivnim oblicima prvoga i drugoga akuzativa.

Sva tri pridjevna predikatna proširka uz odnosnu zamjenicu u jednini pronađena u Hrvojevu misalu imaju genitivni oblik, a tako je i u MN_{ov}, dok za MR_{oč} i MV_{at} to vrijedi za (36) (samo što je u svima njima *koga* ostvareno kao *egože*):

(36) *b(la)ž(e)n' b rab' b ta koga prišad' b g(ospod) b ego obrêčet' tako tvoreča* Mt 24,46.

Prema:

(37) *sa i(su)s' b ... tako i pridet' b koga nine vidiste iduca n(a) n(e)bo* A 1,11.

(38) *koga vidiv' ši rabina etera sideča pri svitli* L 22,56

s odnosnom zamjenicom u MHrv i MN_{ov} (u posljednjem u obliku *ego*) stoje primjeri iz MR_{oč} i MV_{at}, u kojima je upotrijebljena anafora: (37) *i iduc'*, (38) *i ... sêdeca*. U množini, naprotiv, zamjenica i predikatni proširak ne podliježu pogenitivljenju:

(39) *b(la)ž(e)ni sut' b rabi ti ke prišad' b g(ospod) b obrêčet' b deče* L 12,37

(u MN_{ov}, MR_{oč} i MV_{at}, odnosna zamjenica dolazi u obliku *eže*).

3.3. Uz osobne zamjenice

3.3.1. Za treće lice

To je okolina u kojoj HCS pridjev – predikatni proširak u jednini iskazuje znatno kolebanje među oblicima za akuzativ. Ono se ogleda ne samo u neslozi među spomenicima (genitivni je oblik najobilnije potvrđen u Hrvojevu misalu, koji je najpodložniji inovacijama, a najrjeđe ga nala-

⁹ Usp. Zima, 1887, 199-200.

zimo u konzervativnom *Vatikanskom četvrtom*), nego i u neujednačenoj uporabi oblika unutar istoga spomenika. To se razabire i iz sljedećih primjera iz četiriju hrvatskologoljskih misala, poredanih prema zastupljenosti genitiva u MNov, MRoč i MVat₄, jer su u osnovnom tekstu, *Hrvojevu misalu*, svi pridjevi oblikom genitivi. *Hrvojev misal* odudara i time što je oblik zamjenice *ga* (prema i u MNov, MRoč i MVat₄):

- (40) *oni vidiv'se ga po moru hodeca mniše ga prizrakъ biti* Mc 6,4;
 (41) *mněsta ga v družini biv'sa ... obrětosta ga v crkvi sideca* L 2,44 ... 46;
 (42) *slišasta ga oba učenika govoreća* I 1,3;
 (43) *vidiv'se ga po moru hodeća smetoše se* Mt 14,26;
 (44) *otidoše ga li živa buduća* L 10,30;
 (45) *uzriše ga vsi ljudi hodeća i sl(a)veća b(og)a* A 3,9;
 (46) *i(su)sъ poē ga ot naroda samoga visoko* Mc 7,33;
 (47) *viděše ga mr'tva* I 19,33;
 (48) *oni osudiše ga dostoina buduća semrti* Mc 14,64;
 (49) *pritekъ pilipъ sliša ga čtuća knigi isaie pr(o)r(o)ka* A 8,30;
 (50) *slišaše ga sie stvor'ša zn(a)m(e)nie* I 12,18.

Prema MHrv (40) *hodeća* i (41) *biv'sa... sideća*, svi ostali misali imaju *hodeč'*, odnosno *suč'... sedeč'*. U (42)–(44) starije stanje čuvaju MVat₄ i MRoč, usp. (42) *govoreća* MHrv *g(lago)ljuća* MNov: *g(lago)ljuč'* MRoč MVat₄; (43) *hodeća* MHrv MNov: *hodeč'* MRoč MVat₄; (44) *živa buduća* MHrv *živa suca* MNov: *živ' suc'* MRoč MVat₄, a u (45) jedino MVat₄: *hodeč'... slaveč'*. U primjerima (46)–(48) MNov, MRoč i MVat₄ odstupaju od MHrv samo u onim pojedinostima koje su za moju temu nebitne, usp. (46) *samoga* MHrv MRoč *samogo* MNov MVat₄; (47) *mr'tva* MHrv *juže umr'vša* MNov MRoč MVat₄; (48) *dostoina buduća* MHrv *dostoina suča* MNov *dostoina suča biti* MRoč *biti povinna* MVat,¹⁰ a primjera (50) nema u MRoč i MVat₄. Još su rjeđi genitivni oblici u staroslavenskom: »L'attribut en apposition è i est fréquemment maintenu à l'accusatif: obrête i sьdravъ »il le trouva en bonne santé« Mat. VIII, 13 Mar. (mais sьdrava Zogr.), obrête i ... sêdęštъ »(les deux) le trouvèrent assis« Luc II, 46 Mar. Zogr. Ass. (sêdęća Sav.).«¹¹ Doista, prema genitivnim oblicima za akuzativ u četiri odabrana hrvatskologoljska misala u *Marijinskom evanđelistaru* stoji (46) *edînъ*; (47) *umъr'šъ*; (50) *sъtvor'šъ*.

I u *Hrvojevu* je *misalu* u akuzativu jednine muškoga roda osobna zamjenica potvrđena oblikom *i*.

- (51) *obrête i m(u)žъ eter' bludec' na seli* Gen 37,15;¹²

¹⁰ To je jedan od primjera u kojem HCS akuzativnom proširku odgovara dativ u staroslavenskom. U *Marijinskom evanđelistaru* on glasi: *ospdiše i povinъnu biti*. O prenošenju grčke konstrukcije akuzativa s infinitivom u staroslavenski v. Comrie, 1974, 147.

¹¹ Vaillant, 1948, 172.

¹² U *Novakovu* je *misalu bludeca* prema *bludec'* u MHrv, MRoč i MVat₄.

- (52) *pride re tamo i(su)s b i obrête i 4 d(b)ni imuč b v grobi* I 11,17;
 (53) *posla i an'na svezana ka kaifê arhierêju* I 18,24;
 (54) *zakla o(t)b c b tvoi telac b upiteni k(a)ko zdrava i priêt b* L 15,27.¹³

Iz tih su i iz ranije navedenih primjera razvidne dvije zakonitosti u čestoti pojavljivanja genitivnih oblika za akuzativ u pridjeva – predikatnih proširaka: genitiv za akuzativ vjerojatniji je ako pridjev pripada paradigmi s nominativno-akuzativnim sinkretizmom i ako je oblik zamjenice *ga*. Osovit je primjer koji istodobno proturiječi objema točkama:

- (55) *i mi mnhem' ga prokažen b ot b(og)a i smeren b* Is 53,4.¹⁴

Navodim još i primjere s *ego*:

- (56) *k(a)ko vidêv'šim b ego vistinu vstav'ša iz' mrtvih b ne êše vêri* Mc 16,14;
 (57) *prepodobna stvori ego* Sir 45,4.¹⁵

Ostaje neriješen akuzativ pridjeva – predikatnoga proširka uz osobnu zamjenicu kojoj je antecedent, imenica koja označuje što neživo, a oblik *ga* ili *ego*, jer nema takvih potvrda. U ruskom je u (58) negenitivni oblik pridjeva u takvoj okolini sačuvan:

- (58) *Vot etot zabor – my ego ves' pokrasili*,¹⁶

ali ima sustava (kao što je npr. hrvatski književni jezik) u kojima je genitivni oblik anafore čimbenik koji nameće isti takav oblik predikatnoga proširka bez obzira na to odnosi li se ovaj na živo ili neživo:

- (59) *zatekli smo grad zamazan*;
 (60) *zatekli smo ga zamazana*.¹⁷

Tvrđnju da na oblik pridjeva djeluje zamjenica (upravo njezin oblik) potkrepljuje

- (61) *vraćamo se u nj (tj. grad) prazan*.

Nedostaju i primjeri s pridjevima – predikatnim prošircima uz osobnu zamjenicu kojoj je antecedent imenica srednjega roda. Zakonitosti po kojima genitivni oblik ulazi u sintaktički akuzativ premašuju okvire jednoga sustava, pa mogu ponoviti ono što sam rekla o stanju u hrvatskome književnome jeziku: »Između čuvanja obavijesti o tome da je antecedent srednjega roda (govornici *a*) i genitivizacije pridjeva pod utjecajem zamjenice *ga* (govornici *c*) otvara se prostor koju su govornici *b*) iskoristili tako da je njihov izbor genitiviziranog ili negenitiviziranog oblika uvjetovan semantičkim obilježjem živosti, odnosno neživosti referenta. ... Stanje

¹³ Prema zdrava u MHRV, MROč i MVat₄ MNov ima *sp(a)s(e)na*, a zamjenica u njemu glasi *ego*.

¹⁴ U MNov zamjenica je *i*, a u preostala dva promatrana misala ona je izostavljena, a pridjevi su genitivizirani.

¹⁵ Usp. i primjer iz bilješke 13.

¹⁶ Zaliznjak, 1967, 149.

¹⁷ Vince-Marinac, 1990, 148.

je ipak zamršenije nego što to pokazuje opis (25), jer genitiviziranost akuzativa nije samo u funkciji živosti, nego još nekih semantičkih činilaca.(...)«¹⁸ O obliku predikatnoga proširka odlučuje dakle u slučaju *a*) antecedent (tj. činjenica da je on gramatički srednjega roda), u slučaju *c*) anafora (tj. njezin genitivni oblik), a u slučaju *b*) referent (on je za imenicu *dijete* živ, a za imenicu *selo* neživ).

Oblik pridjeva – predikatnoga proširka u akuzativu množine i dvojine nije nikad genitivni:

- (62) *ako otpuču e lačni v' domъ svoi oslabijutъ na p <uti>* Mc 8,3;
 (63) *da ... priv <ed> et' e svezani v er(uso)l(i)mъ* A 9,21;
 (64) *obrěte e dostoině sebi* Sap 1,3-8;
 (65) *pride k uč(e)n(i)komъ svoimъ i obrěte e speče* Mt 26,40 & Mc 14,37 (2x) & L 22,45;
 (66) *slišahom'e govoreče n(a)šimi eziki veličiē b(o)žie* A 2,11;
 (67) *slišahom'e rekuce idemъ v dotanъ* Gen 37,7;
 (68) *ako viděl'ē esi r'ci pod kimъ drēvomъ viděl' ē esi vkupъ buduča* Dan 13, 54;
 (69) *vidē ē vslēdъ sebe iduča* I 1,38.

Svojom sklonosti prema uporabi genitiva za akuzativ opet se izdvaja *Pariški zbornik*: u svim primjerima iz *Muke* (65) u njemu čitamo *ih' specih'*. Hrvatski se književni jezik smjestio između tih dviju krajnosti jer pozna samo genitivno-akuzativni sinkretizam osobne zamjenice, a ne i genitiv u ulozi izricanja gramatičke osobnosti:

- (70) *Nade ih usnule.*

Zamisliv je i genitivno-akuzativni sinkretizam pridjeva koji nije praćen GA sinkretizmom zamjenice (usp. primjere u jednini), ali potvrda nema jer se u svim slavenskim sustavima koji poznaju GA sinkretizam kao pokazatelj osobnosti/živosti u množini ovaj razvio tek nakon što je pogenitivljenje osobne zamjenice u množini već bilo završeno. Primjere u *Pariskome zborniku* upotpunjuju ruski:

- (71) *Ich /passažirov/ privezli obratno, pocarapannyh, no živych.*
 (72) *Ich /ljaščiki/ privezli obratno, pocarapannye, no celye.*¹⁹

Prije bismo mogli očekivati množinske inačice primjera (60), dakle takve u kojima bi se za morfološkim genitivom zamjenice koja stoji umjesto imenice s neživim referentom poveo i oblik predikatnoga proširka, pa bi se tako i u pridjeva zatrla mogućnost opreke živo – neživo.

¹⁸ Vince-Marinac 1990:149. Primjer glasi ovako: *zatekli smo dijete zamazano / zatekli smo selo zamazano a) zatekli smo ga zamazano / zatekli smo ga zamazano b) zatekli smo ga zamazano / zatekli smo ga zamazano c) zatekli smo ga zamazano / zatekli smo ga zamazano.*

¹⁹ Bříř, 1988, 78, citira Mel'čuka.

3.3.2. Za prvo i drugo lice

Pridjevi su kao predikatni proširci tih osobnih zamjenica u akuzativu jednine u mojem korpusu redovito potvrđeni u genitivnom obliku, iako same zamjenice nisu:

- (73) *ki me zdrava stvori ta mani r(e)če* I 5,11;
 (74) *i(su)s_b est' ki me stvori čela* I 5,15;
 (75) *m(o)lju te imēi me isprī'čana* L14, 18 & 19;
 (76) *g(ospod)i kogda vidihom' te lačna ... ili žaj'na ... kogda li te vidihom_b stran'na... ili naga... ili kada te vidihom_b bol'na* Mt 25,37-39;
 (77) *gda te vidihom_b lačna ili žaj'na ili stran'na ili bol'na* Mt 25,44;
 (78) *vēra tvoē sp(a)s(e)na te stvori* L 18,42;
 (79) *stvorit' te previšna vsih ēzik ke stvori* Deut 26,19.

To znači da na genitiv za akuzativ u pridjeva ne utječe oblik osobne zamjenice, nego njezin sadržaj.

Usporedba dvaju biblijskih citata iz *Hrvojeva misala*:

- (80) *po svoei m(i)l(o)sti sp(a)senih_b n(a)s_b stvori* Tit 3,7;
 (81) *ki n(a)s_b dostoinih_b stvori v čast_b priždrēblēniē s(ve)ti_b s(vē)tl(o)sti* Col 1,12

s istima iz *Vatikanskoga četvrtoga sp(a)seni ni, ni dostoini* u prvi mah navodi na zaključak da se akuzativ pridjeva–predikatnoga proširka (genitivni ili negenitivni) udešava prema obliku osobne zamjenice. Varijanta uz primjer (82) opovrgava takvu pretpostavku:

- (82) *da ne egda naglo pridet_b i obrēcet_b v(a)s_b spečih_b* Mc 13,36,

ali *vi spečih_b* u *MVat₄* (usp. *vy s_bēšt_ę* u kanonskim spomenicima).

Pokazalo se da su akuzativi osobnih zamjenica i njihovih predikatnih proširaka podložniji sinkretiziranju s genitivom u mlađim i slabije tradiranim tekstovima, ali i to da je genitivno-akuzativni sinkretizam češći u pridjeva–predikatnih proširaka nego u osobnih zamjenica. Dok su u *Hrvojevu misalu* oba akuzativa oblikom genitivi: *sp(a)senih_b n(a)s_b, n(a)s_b dostoinih_b, v(a)s_b spečih_b*, u ostalima je predikatni proširak uz negenitivni akuzativ osobne zamjenice ili izjednačen s genitivom: *ni dostoinih_b MNov MROč, vi spečih_b MNov MROč MVat₄*, ili je pak ostao nepromijenjen: *sp(a)seni ni MNov MROč MVat₄, ni dostoini MVat₄*. Hrvatskomu je književnomu jeziku (u kojem kategorije živosti u množini nema ni u začetku – što znači da je u toj jezičnoj crti konzervativniji) poznata samo četvrta mogućnost: pridjev – predikatni proširak nije genitivnoga oblika iako osobne zamjenice mogu glasiti samo *nas, vas*:

- (83) *Našli su nas promrzle.*

Takvih predikatnih proširaka nisam našla u svojem (doduše omeđenom) hrvatskologoljskom korpusu, ali u imenica su sasvim obični:

- (84) *stvoril_b n(a)s_b esi b(og)u n(a)šemu c(ēsa)ri i erēi* Ap 5,10 i (8).

Sve to dokazuje ne samo da su pridjevi podložniji genitivno-akuzativnomu sinkretizmu nego imenice,²⁰ nego i to da pogenitivljenje osobnih zamjenica s jedne strane i imenica i pridjeva s druge nisu povezani.²¹

4. Zaključak

Razdioba genitivnih i negenitivnih oblika za akuzativ u pridjeva-predikatnoga proširka ovisi o različitim čimbenicima. Najznačajniji je gramatička osobnost/živost imena u ishodišnoj rečenici. Ona se na oblik pridjeva-predikatnoga proširka odražava i onda kada je samo ime morfološki ne izriče. Da i (genitivni) oblik prvoga akuzativa može odlučiti o genitivnom obliku pridjeva pokazuje (60). Sličan je i (supstandardni) primjer

(85) *dar kojeg mu je vratila neotvorenog.*

Na genitivno-akuzativni sinkretizam pridjeva – predikatnoga proširka (tj. drugoga akuzativa) utječe i paradigma samoga pridjeva: manje su mu skloni oni pridjevi koji imaju vlastiti oblik za akuzativ.

Kada je proširak imenica, osobnost/živost njezinoga referenta može se kositi s osobnošću/živošću imena (odnosno njegovoga antecedenta) u ishodišnoj rečenici, kao u primjeru iz *Vatikanskoga petog brevijara*:

(86) *iže pobēdīl'ь budet'ь stvoru ego stlp'ь* Ap 3,12

i u ranije navedenom primjeru (40). To i nije neočekivano kada vidimo da se ni rod, pa čak ni broj takvoga proširka ne mora poklapati s rodom i brojem prvoga akuzativa (1).

Da jaz između pridjeva i imenica nije ipak tako dubok, tj. da ni imenice nisu sasvim neovisne u izboru oblika uvjerit će nas primjeri (2), (7) i (10). Imenice *učitela* i *služitela* duguju genitivni oblik za akuzativ živosti referenta prvoga imena: *me, i(su)sa h(r)st'a*. Uzme li se u obzir činjenica da je u hrvatskoglagojskim tekstovima domet gramatičke osobnosti/živosti manji nego u hrvatskom književnom jeziku, nije neobično što imenica *sin'ь* u (10) nije obilježena kao [+živo]. Odatle i akuzativ *s(i)n'ь svoi*, pa onda i *sp(a)sitel'ь*. Rečenica je (87) iz brevijara Vida Omišljanina osobita po tome što se imenica, obilježena (kako se vidi iz primjera (86)) kao [+neživo], personificirala:

(87) *pobēždago togo stvoru stlpa* Ap 3,12.

Akuzativ joj je, za razliku od očekivanoga, sinkretičan s genitivom. U prvoj inačici istoga primjera oblik drugoga akuzativa ovisi o semantici samoga proširka (86), a u drugoj na nj utječe prvi akuzativ (87).

²⁰ Usp. Vince-Marinac (u tisku). U staročakavskom je i u imenica potvrđen genitivni oblik, ali se nije ustalio, usp. isti citat iz dvaju izdanja *Bernardinova lektionara: tako nas scini človik kakono službenikof isukrstovih i raspravitelef službe božje* 1Cor 4,1 : *kakono službenike isukrstovi, raspravitele službe božje*. (*Lekcionarij Bernardina Splječanina* 1885:7).

²¹ Usp. Vince-Marinac (u tisku).

LITERATURA:

- Biblija. Stari i novi zavjet*, Stvarnost, Zagreb 1974.
- Bílý, M., *Russian Quantification Expressed via Grammatical Number and the Construction idti v soldaty*, Scandoslavica 34, 69-93. 1988.
- Comrie, B. *The Second Dative. A Transformational Approach*, u: Brecht, R. D. & C. V. Chvany (ur.): *Slavic Transformational Syntax*, Michigan Slavic Materials 10, 1974, 123-150.
- Comrie, B., *Genitive-Accusatives in Slavic: The Rules and their Motivation*, International Review of Slavic Linguistics 3, 27-42, 1978.
- Corbett, F. F., *Animacy in Russian and Other Slavonic Languages: Where Syntax and Semantics Fail to Match*, u: Chvany, C. V. & R. D. Brecht (ur.), *Morphosyntax in Slavic*, Slavica Publishers, Inc.: 43-61. 1980.
- Katičić, R., *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku*, JAZU-Globus, Zagreb 1986.
- Klenin, E. *Animacy in Russian. A New Interpretation*, UCLA Slavic Studies 6, Slavica Publishers, Inc. 1983.
- Lekcionarij Bernardina Splječanina po prvom izdanju od god. 1495*, priredio Tomo Maretić (1885), Djela JAZU 5.
- Mariinskoe četveroevangelie s'' primjećanjima i priloženijami*, Trud'' I. V. Jagiča. (1960), Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Graz (I izd. 1883).
- Missale Hervoiæ ducis Spalatensis croatico-glagoliticum. 2. Transcriptio et Commentarium*, Editionem curaverunt Biserka Grabar, Anica Nazor, Marija Pantelić sub redactione Vjekoslav Štefanić, Zagreb-Ljubljana-Graz 1973.
- Vaillant, A., *Manuel du vieux-slave. I. Grammaire*, Institut d'Etudes slaves, Paris 1948.
- Vince Marinac, J., *Kategorija živosti u hrvatskom jeziku*, Suvremena lingvistika, 29-30, 143-152, 1990.
- Vince-Marinac, J., (u tisku) *Vrste riječi i genitivno-akuzativni sinkretizam*, Suvremena lingvistika 34.
- Zaluznjak, A. A., *Russkoe imennoe slovoizmenenie*, Moskva 1967.
- Zima, L., *Nekoje, većinom sintaktične razlike između čakavštine, kajkavštine i štokavštine*, Djela JAZU VII, 1887.

SUMMARY

THE CONDITIONS ON GENITIVE-ACCUSATIVE IN SECOND ACCUSATIVE

It is common knowledge that in Slavic languages (syntactic) accusatives are morphologically of three kinds: besides nominative-syncretic (NA) and genitive-syncretic (GA) proper accusatives (AA) exist as well. This is also true for the language of Croatian-Glagolitic liturgical books of the fourteenth and fifteenth centuries. There are instances when the form of accusative (GA or non-GA) of the nominal is not predictable: variations are met not only in different manuscripts but also within the same one.

The conditions on GA are numerous and do not all concern us here. The aim of this paper is to show that the distribution of forms in Second Accusative depends on morphological and/or semantic properties of the nominal in question, but is at the same time influenced by form and reference of First Accusative.